

FORSKNING I PÆDAGOGERS
PROFESSION OG UDDANNELSE

Pædagogiske ildsjæle og entreprenører

Et studie af entreprenørskab som et muligt
rum for faglig fordybelse og specialisering
inden for det pædagogiske felt

Mikkel Snorre Wilms Boysen

Ph.d. og docent, University College Absalon
msb@pha.dk

Nils Falk Hansen

lektor, Ph.d. studerende ved DPU
nifh@edu.au.dk

Mostafa Yamil

lektor, University College Absalon
moya@pha.dk

<https://tidsskrift.dk/FPPU>

Resumé

I de seneste 30 år har pædagogprofession og pædagoguddannelse ændret sig på måder, der tilsyneladende har gjort faglig fordybelse for pædagoger og UC undervisere vanskeligere. I dette lys synes entreprenante pædagogiske ildsjæle at repræsentere en mulig modpol, i den forstand at ildsjæle ofte evner at stå værn om faglig kvalitet, fx med afsæt i fagområder som drama, musik eller billedkunst. Ligeledes formår entreprenører ofte at etablere værdifulde initiativer indenfor, udenfor eller på tværs af formelle institutioner og organisationer. I artiklen undersøges denne hypotese og problemstilling via et empirisk studie af tre pædagogiske entreprenante ildsjæle før/under/efter en række workshops, hvor ildsjælene arbejder med pædagogiske målgrupper. Tre forskere/undervisere og 50 pædagogstuderende på tre forskellige campusser foretager undersøgelsen. Studiet peger på, at faglig ekspertise og specialviden kan opnås både udenfor og inden for etablerede formelle institutioner, men at entreprenørskab giver nogle særlige muligheder i forhold til at fastholde ildsjælernes fokus på deres pædagogiske visioner og deres faglige ekspertise. I artiklen diskuteres afslutningsvist ulemper og fordele ved at anvende entreprenørskabs-modeller til at oparbejde og tilbyde specialviden på kanten af den pædagogiske profession og uddannelse.

Abstract

Social entrepreneurs within the pedagogical profession: A study of entrepreneurship as a possible way to build up specialized pedagogical competence and environments.

In Denmark, the pedagogical profession and the field of social education have changed radically over the last thirty years: pedagogues are expected to acquire both academic and practical competence, as well as have a broad set of knowledge within many different pedagogical subcategories. In consequence, educators and pedagogues have found it increasingly difficult to achieve and maintain specialized, rather than general, professional expertise. In this perspective, social entrepreneurship seems to represent a possible gateway, because entrepreneurs are often able to focus on a specific professional agenda and approach, e.g. within the field of drama, music, visual art, therapy, etc. In the current article, this hypothesis is investigated through a qualitative case study of three social entrepreneurs' pedagogical careers, methods, approaches and visions. The study is conducted by three researchers/educators and fifty students across three different campuses. The study indicates that specialized knowledge and competence can be achieved and maintained both within and outside formal institutions. Still, entrepreneurship seems to offer unique possibilities when it comes to the establishment of specialized pedagogical environments with a continuous focus on specific visions and approaches. At the end of the article, entrepreneurship within the pedagogical profession is discussed from a normative perspective and essential pros and cons are highlighted.

Nøgleord

Kreativitet, ildsjæl, profession, værkstedspædagogik, social entreprenørskab.

Keywords

Creativity, motivation, profession, craftsmanship, social entrepreneurship.

Introduktion

Ildsjæl er et begreb, der ofte anvendes om personer, som føler et særligt 'kald' til, eller en særlig motivation for, at bidrage med noget til gavn og glæde for andre (e.g., Hulgård, 1995). Yderligere er ildsjæle ofte forbundet med personer med entreprenante kompetencer og handlekraft (e.g., Abildgaard, 2017). Den pædagogiske historie er rig på sådanne entreprenante personer, der har været med til at forme, definere og udvikle den pædagogiske profession. Fra grundlæggerne af de første danske børnehaver, Erna Drachmann og Hedevig Bagger, til reformpædagogikkens stiftere og arvtagere såsom Astrid Gøssel og Lotte Kærså (Bayer og Kristensen, 2015). Med ildsjælens store engagement følger ofte faglig styrke og høje kvalitetsstandarder. Fra dette perspektiv repræsenterer ildsjæle samlet set en særlig kvalitet i den pædagogiske profession både i forhold til at skabe kvalitet, udvikling samt social og kulturel værdi for børn, brugere og borgere.

Da ildsjælen således synes at udfylde en vigtig rolle i den pædagogiske profession, er det væsentligt at studere, hvad der motiverer ildsjælen, og hvorledes ildsjælens kompetencer og virkeområde etableres og fremmes. Studier tyder på, at personer, der føler et kald i forhold til at yde en særlig indsats, motiveres af en række faktorer, såsom faglige miljøer, handlefrihed og mulighed for fordybelse (Hein, 2013; Rasmussen, 2014, Sørensen & Hutters, 2015). Der kan dog argumenteres for, at de nævnte faktorer udfordres af en række forandringer inden for den pædagogiske profession og uddannelse, som kan identificeres fra slutningen af det forrige århundrede. På pædagoguddannelsen er det i stigende grad blevet vanskeligere at etablere et fagligt miljø omkring specifikke fag eller specialiseringsområder (Rothuizen & Togsverd, 2019; Tuft, 2015), herunder i særlig grad de praktisk-musiske fagområder (e.g., Boysen, 2010; Boysen, Kamp og Uddholm, 2020; Rambøll, 2012; Redaktion, 2019). I professionen har pædagogers arbejde og tid til fordybelse været udfordret af et stigende krav om evalueringer, dokumentation, standardisering, m.m. (e.g., Ahrenkiel m.fl., 2012; Hjort, 2005, Hjort, 2012; Larsen, 2013; Rothuizen, 2016). Med afsæt i denne problematik undersøges i artiklen:

Hvad karakteriserer en moderne ildsjæl/entreprenør inden for det pædagogiske felt i lyset af aktuelle vilkår i pædagoguddannelsen og i den pædagogiske profession?

Artiklen tager afsæt i et udviklingsprojekt med titlen ”pædagogiske ildsjæle og entreprenører”, i hvilket formålet var at undersøge entreprenante pædagogiske ildsjæles baggrund, faglighed og motivation.¹ Empirien består af interviews med tre pædagogiske ildsjæle samt observationer af de pædagogiske ildsjæle i aktion i forbindelse med en række 2-ugers pædagogiske forløb med børn/unge/borgere. Indsamling af empiri er foretaget af artiklens tre forfattere samt cirka 50 studerende på tre forskellige campusser, der har været med i de pædagogiske projekter som deltagende observatører.²

I artiklen etableres en kobling mellem begrebet ildsjæl og begrebet entreprenørskab, der af artiklens forfattere anses som et mere teoretisk velbeskrevet begreb, der desuden kan associeres med interessante aktuelle udviklingstendenser og potentialer inden for den pædagogiske profession (se mere i afsnittet ”ildsjælen og entreprenøren”). I tråd med dette, er der i undersøgelsen fokus på at beskrive, hvad der ligger bag valget om at blive selvstændig entreprenør. Det skal dog i denne sammenhæng understreges, at der naturligvis kan anlægges et kritisk blik på entreprenørskab som et attraktivt udviklingsspor i den pædagogiske uddannelse og profession. Først og fremmest kan der argumenteres for, at entreprenørskab er relateret til konkurrencestatens imperativ om effektivisering, konkurrence og økonomisk bæredygtighed med deraf følgende produktion af tabere og vindere, konkurrence, rigide evalueringsværktøjer, m.m. (Abildgaard, 2017; Illeris, 2014; Sørensen & Hutter, 2015). Endvidere kan inspirationen fra entreprenørskabsfeltet anses som del af en projektificering af samfundet, hvor forandring og udvikles hyldes og stabilitet/tradition devalueres (Boysen, Jansen & Knage, 2018; Ernø, 2018; Jensen, 2009). Det skal i den forbindelse pointeres, at en forherligelse af entreprenørskab ikke er hensigten. Men målet i artiklen er først og fremmest at undersøge de entreprenante ildsjæles anatomi og potentialer fremfor at fremstille problematiske aspekter af pædagogikkens markedsgørelse. I artiklens afslutning diskuteres de undersøgte tendenser fra en mere kritisk vinkel.

Artiklen er struktureret på følgende måde. I første del beskrives en række mulige tilgange til den entreprenante ildsjæl og der præsenteres en række studier med fokus på ildsjælens motivationsfaktorer. ligeledes skitseres metode og undersøgelsesdesign. I anden del præsenteres tre udvalgte cases med entreprenante ildsjæle. I tredje del diskuteres de præsenterede cases, bl.a. med henvisning til forandringer i uddannelse og profession. Til sidst foreslås begrebet ‘social entreprenørskab’ som en frugtbar måde til at forstå og tolke pædagogiske ildsjæle i en nutidig kontekst.

1 Se evt. afsluttende rapport, undervisningsforløb, m.m. på UC Viden [https://www.ucviden.dk/portal/da/projects/paedagogiske-ildsjaele-og-entreprenoerer\(46be9d73-7dbc-40ad-9cfb-9c44dd2542b0\).html](https://www.ucviden.dk/portal/da/projects/paedagogiske-ildsjaele-og-entreprenoerer(46be9d73-7dbc-40ad-9cfb-9c44dd2542b0).html)

2 I projektet deltog også andre ildsjæle, bl.a. Jakob Kiørboe, der har opbygget mange store kulturprojekter inden for det pædagogiske felt. Men i forhold til nærværende artikel er tre ildsjæle udvalgt som det centrale empiriske afsæt, da der således er tale om, at de tre forfattere og de tre campusser hver er repræsenteret af én enkelt ildsjæl i artiklen.

Faglig fordybelse og ekspertise

Pædagoguddannelsen har undergået en væsentlig forandring i løbet af de seneste 40 år. I denne forbindelse synes to udviklingstrends at have haft en særlig betydning i forhold til ekspertens rolle, position og karakter i den pædagogiske uddannelse og profession. Den ene tendens handler om generalisering og den anden tendens handler om akademisering.

Med generalisering hentydes til den måde, hvormed pædagoguddannelsen har forandret sig fra at indeholde specifikke specialiseringsområder og fagligheder³ til at indeholde kompetenceområder og pædagogisk viden af mere generisk karakter. Her er en række eksempler og nedslagspunkter fra centrale bekendtgørelser: I 1992 blev de tre uddannelser – børnehavepædagog-, fritidspædagog- og socialpædagoguddannelsen – sammenlagt til 'den fælles pædagoguddannelse' (Bekendtgørelse om uddannelse af pædagoger, 1992). Hermed forsvandt en del af den faglighed, der var særligt målrettet specifikke brugergrupper. Med bekendtgørelsen i 2007 udgik en lang række af de traditionelle fag, såsom psykologi og musik, som i stedet implementeredes i bredere fagområder som fx faget 'udtryk, musik og drama' eller 'individ, institution og samfund'. I bekendtgørelsen fra 2014 nedlægges de nyetablerede fag og der oprettes i stedet kompetenceområder, som kan imødekommes på relativt forskelligartede måder. Samlet set betyder denne udvikling, at etablerede fagligheder har haft svære vilkår og at fastholdelse af specialviden og fagkulturer har været vanskelig (e.g., Boysen, 2010; Boysen, Kamp og Uddholm, 2020; Rothuizen & Togsverd, 2019; Tuft, 2015).

Med akademisering henvises til, at pædagoguddannelsen i stigende omfang har fokuseret på akademiske kompetencer på bekostning af praksisrettede kompetencer. Med bekendtgørelsen fra 2007 blev uddannelsen omdannet til en professionsbacheloruddannelse. Dette betød bl.a., at studerende skulle kunne forholde sig eksplicit til forskning som del af deres pædagogiske kompetenceprofil. Ligeledes skulle de studerende forberedes til evt. at kunne optages og videreuddannes på kandidatniveau på universitet. Den gradvise forøgede akademisering betød, at skriftlige, teoretiske og forskningsmetodiske kompetencer blev opprioriteret og at musik-praktiske kompetencer blev nedprioriteret (se fx EVA, 2003; Boysen, 2010 og Boysen, 2010; Boysen, Kampp & Uddholm, 2020; Rambøll, 2012; Rothuizen & Togsverd, 2019). Således indgik de praktisk-musiske fagområder med begrænset vægt i bekendtgørelsen fra 2007 og 2014 (Boysen, Kampp & Uddholm, 2020; Redaktion, 2019).

Udviklingen på pædagoguddannelsen har indvirket på professionen i den forstand, at uddannede pædagoger i mindre grad har mestret teknikker til at

3 Betydningen af begrebet faglighed er omdiskuteret, i særdeleshed inden for den pædagogiske profession (e.g., Rothuizen, 2015). I nærværende artikel skelnes primært mellem en specialiseret faglighed, som særligt knytter an til "viden, forudsætninger og kompetencer som man besidder inden for et bestemt fag, fagområde, håndværk eller erhverv" (Den Danske Ordbog) og en general faglighed, som knytter an til generiske kompetencer, der går på tværs af specifikke fagområder.

varetage pædagogiske aktiviteter (se fx Danske Professionshøjskoler, 2019, s. 6; Rambøll, 2012, s. 4). Men derudover har en række studier af den pædagogiske profession indikeret, at pædagoger er splittet mellem en række dagsordner og opgaver, der betyder at pædagogen i mindre grad oplever, at der er tid og mulighed til faglig fordybelse (se fx Ahrenkiel m.fl., 2012; Andersen, Hjort & Schmidt, 2008; Hjort, 2012; Larsen, 2013; Rothuizen, 2016). Katrin Hjort skitserer således et pædagogisk landskab, hvor pædagogen simultant må orientere sig mod en “forvaltningsfornuft, en faglig fornuft og en forretningsfornuft” (Hjort, 2012, s. 70). Resultatet er ifølge Hjort et arbejdsliv med mange konkurrerende opgaver, ofte refereret til som det ‘multiple arbejde’ (s. 73), hvor pædagogen kontinuerligt afbrydes. I tråd med dette kan arbejdet karakteriseres med begreber som ‘afbrudt tid’ eller ‘intermittent arbejde’ eller ‘flydende arbejde’ (Hjort, s. 74) (se også Sørensen, 2019, s. 57-58). Fagligheden udfordres særligt af et organisatorisk perspektiv/hensyn med fokus på fleksibilitet og generiske kompetencer fremfor en professionslogik med fokus på stabilitet og fordybelse (Hjort, s. 74).

Med baggrund i ovenstående kan der samlet argumenteres for, at faglig pædagogisk fordybelse og ekspertise er udfordret af akademisering og generalisering i uddannelse samt af evaluering, dokumentation og standardisering i professionen. I det følgende ses der nærmere på, hvad der motiverer ildsjælen og den sociale entreprenør og hvordan entreprenørskab kan være en måde at skabe fagligt fokus uden for formelle institutioner.

Ildsjælen og entreprenøren

I dette afsnit præsenteres et blik på ildsjælens motivationsfaktorer og rammebetingelser både indenfor og uden for institutionelle kontekster. I forhold til at undersøge ildsjælen i en institutionel sammenhæng, anvendes studier og teoretiseringer af Helle Hedegaard Hein, idet hun er én af de forskere, som mest omfattende har beskæftiget sig med, hvorledes medarbejdere, der drives af et særligt kald, motiveres og ledes - både i forhold til pædagoger (2015), professionsudøvere generelt (2009; 2012A) og kunstnere i offentlige institutioner (2012B; 2013). I forhold til at undersøge ildsjælen uden for en institutionel ramme, anvendes teoretiseringer og kategoriseringer med afsæt i studier af entreprenører og sociale entreprenører (Clark & Quigley, 2018; Kruse, Wach, Costa & Moriano, 2019).

I Heins analyser anvendes termen “eksistentielle motivationsfaktorer” til at beskrive, hvorledes og hvorfor nogle medarbejdere er drevet af et kald (Hein, 2013). Hein bruger ikke selv begrebet ‘ildsjæl’, men hendes beskrivelser af den såkaldte ‘primadonna’ er på mange måder identisk med tidligere beskrivelser af ‘ildsjæle’ (se fx Hulegård, 1995 eller Kollerup & Thorball, 2005), i den forstand at sådanne personer ofte føler et kald, er initiativrige, arbejdsomme og har høje og idiosynkratiske kvalitetsstandarder (Hein, 2013). I Heins forskning er målet at undersøge, hvorledes kreative og initiativrige medarbejdere motiveres og hvorledes de bedst kan ledes (Hein, 2009, s. 2). Med dette formål har Hein eksempelvis

undersøgt arbejdsprocesser på det kongelige teater i et 4-årigt langt feltstudie. Ud fra den indsamlede empiri beskriver hun fire forskellige arketyper, som hun placerer i et kontinuum gående fra venstre til højre i følgende orden: “primadonnaen”, “præstations-tripperen”, “pragmatikeren” og “lønmodtageren”. Rækkefølgen af disse arketyper illustrerer arketypens villighed til at bringe ofre: “Villigheden til at bringe ofre handler primært om den grad af mental energi, man investerer i sit arbejde, og i hvor høj grad man er villig til at kæmpe for det, man tror på. Jo mindre villig man er til at gå på kompromis med sine værdier og idealer, jo længere ude til højre på skalaen ligger man” (Hein, 2009, s. 4). Det, der er særligt ved primadonnaen som arketype, er altså, at de er villige til at investere tid og ressourcer og at de ikke bryder sig om at gå på kompromis med kvalitet. Derudover er primadonnaen ifølge Hein karakteriseret ved, at arbejdet er en uadskillelig del af deres identitet, og at de professionelle og personlige værdier således smelter sammen. Ofte er personer, der ifølge Heins model kan karakteriseres som madonnaer, ligeledes på et højt ekspertise niveau, da villigheden for at kæmpe for kvalitet vil føre til et højt kompetenceniveau. Men Hein understreger, at personer der er mindre villige til at ofre mentale ressourcer også kan repræsentere en høj grad af ekspertise (s. 4).

Kaldstanken, ildsjælen og primadonnaen synes på flere områder beslægtet med begrebet social entreprenørskab. Med social entreprenørskab henvises til innovative initiativer, hvor endemålet er at skabe social/kulturel værdi frem for profit, som normalt anses som endemålet i kommerciel entreprenørskab (Dees & Anderson, 2006). Samtidig er social entreprenørskab ikke defineret som filantropi, idet social entreprenørskab som udgangspunkt er defineret som aktiviteter, der er økonomisk bæredygtige, såsom eksempelvis mikrolån til kvinder i den tredje verden. Der er lavet en række studier, hvor man har forsøgt at afdække forskelle og ligheder mellem sociale og kommercielle entreprenører. I studier udført af Newbert, Clark & Quigley (2018) og Kruse, Wach, Costa & Moriano (2019) kombineres Theory of Planned Behavior (Ajzen, 1991) med Basic Human Value Theory (Schwartz, 1992) med henblik på at beskrive, hvilke personlige værdier, der danner baggrund for entreprenant handling. Ikke overraskende indikerer sådanne studier, at entreprenører generelt er relateret til dimensionen “udvikling” frem for “fastholdelse”, idet entreprenøriel virksomhed per definition er nyskabende. Yderligere indikerer studier udført af Kruse, Wach, Costa & Moriano (2019), at sociale entreprenører kan kategoriseres i dimensionen “transcendens”, hvorimod kommercielle entreprenører i højere grad kan kategoriseres i dimensionen “selvforstærkning”. Dvs. at sociale entreprenører er motiveret af mulighed for at skabe social retfærdighed, hjælpe andre, m.m., hvorimod kommercielle entreprenører i højere grad er orienteret mod individuel succes.

Arketypen på den sociale entreprenør ligner således ildsjælen i den forstand, at begge primært er optaget af at skabe værdi for andre og således begge kan relate-

res til kaldstanken.⁴ Endvidere er arketyperne på den sociale entreprenør sammenlignelig med primadonnaen i den forstand, at begge er selvstændige, initiativrige og kreative. Dog er der den væsentlige forskel, at primadonnaen, ifølge Hein, ofte bør skærmes i forhold til økonomiske og administrative forhold, hvorimod den sociale entreprenør netop favner sådanne elementer i sit virker.

Empiri og metode

Projektets empiriske del er produceret af artiklens tre forfattere samt 50 studerende på fem forskellige moduler fordelt i Slagelse, Roskilde og Vordingborg i forbindelse med de curriculære forløb ”professionsviden og forskning”, ”didaktik og dannelse” og ”pædagogiske miljøer og aktiviteter”.⁵ Den empiriske del består af:

- (1) Forfatternes observationer af de tre ildsjæle under to ugers feltstudie.
- (2) De studerendes deltagerobservationer af de tre ildsjæle under samme feltstudie.
- (3) Kvalitative interview med de tre ildsjæle foretaget med afsæt i observationerne af både studerende og forskere.

Interviews er semistruktureret og kredser om følgende tematikker: (1) Vejen til at blive entreprenør/ildsjæl, (2) årsagen til at blive entreprenør/ildsjæl, og (3) hvilken særlig ekspertise ildsjælen repræsenterer. I observationerne er der fokus på at afdække, hvori ekspertens viden og motivation består.

Med deltagelsen af både forskere og studerende er undersøgelsen trianguleret, hvilket er en velkendt metode inden for kvalitativ forskning (Bryant & Charmaz, 2007). De studerendes medvirken har dels til hensigt at involvere studerende i undersøgelsesprocesser og dermed styrke integration af uddannelse og forskning (Schmidt, 2018). Endvidere tilbyder de studerendes oplevelse af ildsjælens kompetencer et alternativt blik sammenlignet med forskernes: De studerende er fremtidige professionsudøvere og er orienteret mod, hvad de kan lære og integrere i egen professionsidentitet. Dette giver et særligt perspektiv på, hvad der repræsenterer værdifuld og pædagog-relevant viden. I forløbet bedes de studerende skriftligt om at reflektere over deres observationer og interviews i dette lys. Forskeres og studerendes analyser/memoer sammenholdes i komparative kollektive analyser med inspiration fra grounded theory (Charmaz, 2006). Således kodes og sammenlignes studerendes og forskeres oplevelser af ildsjælens tilgange, pædagogiske dispositioner og værdier (Guvå & Hylnader, 2003, s. 37-47).

4 Den foreslåede kobling mellem ildsjælen, social entreprenørskab, kaldstanken og ønsket om at ”skabe værdi for andre” fungerer som en tentativ tese, der kalder på en teoretisk/historisk redegørelse, der ligger uden for rammerne af denne artikel.

5 På pædagoguddannelsen eksisterer et valgfrit modul med titlen ”Social innovation og entreprenørskab”. Dette kunne også være anvendt som afsæt for undersøgelsen. Dette er dog fravalgt, da det forekom usikkert at basere et projekt på et modul, der ikke med sikkerhed oprettes.

Et andet væsentligt element ved undersøgelsen er, at den indeholder et forløb, hvor forskere og studerende deltager i ildsjælens aktiviteter med en pædagogisk målgruppe som aktører og som deltagende observatører (Emerson, Fretz & Shaw, 2011, s. 2-5). Hermed har forskere og studerende mulighed for at se ildsjælen i aktion og dermed skabe et observationsbaseret indblik i ildsjælens metoder, visioner og ideer. Samtidig er de studerende delvist deltagere i forløbet, hvilket betyder at ildsjælen løbende må instruere og give inputs til de studerende. Hermed italesættes ildsjælens metoder, visioner og prioriteter (se evt. eksempel på denne metode i Boysen, 2015, s. 67). Endvidere giver de deltagende observationer mulighed for løbende uformelle interview (situerede interview) med ildsjæl (Brinkmann & Kvale, 2009). Afslutningsvist kvalificerer observationerne de afrundende formelle interview med ildsjælen, idet der kan spørges ind til konkrete iagttagelser som i et observationsbaseret interview (e.g., Kampmann, 2017, s. 96-97). De afrundende interview er således semistruktureret med afsæt i en fællesgjort spørgeguide, men tonet af forskeres og studerendes idiosynkratiske iagttagelser.

Tabel 1: Oversigt over forløb med hver enkelt ildsjæl

	Aktivitet	Deltagere	Metode
uge	Intramøde og briefing	Forsker, studerende og ildsjæl	Uformelle interviews
	Første række af pædagogiske aktiviteter	Forsker, studerende, ildsjæl og målgruppe	Deltagende/passiv observation, uformelle interviews
	Opsamling af observationer og interviews	Forsker og studerende	Kollektiv analyse
uge	Anden række af pædagogiske aktiviteter	Forsker, studerende, ildsjæl og målgruppe	Deltagende/passiv observation, uformelle interviews
	Interview af forsker	Forsker og ildsjæl	Formel interview
	Interview af forsker	Studerende og ildsjæl	Formel interview
	Interview af studerende	Forsker og studerende	Formel interview
uge	Opsamling	Forsker og studerende	Kollektiv analyse

Case 1: Karen Sieling

Karen Sieling er uddannet pædagog og har herefter specialiseret sig i at udvikle metoder til at fremme kreativitet. Hun har startet sin egen socialøkonomiske virksomhed Frirum Lab, hvor hun anvender genbrugsmaterialer som afsæt for skabende arbejde. Virksomheden har lokaler i Vestsjællandscenteret i Slagelse, hvor Sieling underviser og laver workshop med daginstitutioner, skoler, pædagoger, ledere, personalegrupper, virksomheder, m.m. Sieling kommer også ud til konferencer, hvor hun holder oplæg eller faciliterer forskellige former for kreative processer og ide-generering.

Sielings specialviden er udviklet hen over mange år. Oprindeligt ville hun være beklædningsdesigner, men valgte i stedet pædagogfaget. På pædagoguddannelsen lærte hun på værkstedslinjen at arbejde med teknikker og værktøj. Efter uddannelsen blev hun ansat som pædagog, men koncentrerede sig så vidt muligt om at skabe rum for det kreative. Ved siden af arbejdet lavede hun workshops og underviste. I denne periode opfordrede flere hende til at blive selvstændig. Samtidigt begyndte Sieling i stigende grad at føle den offentlige ramme som hæmmende i forhold til arbejdet med at fremme kreativitet:

“Igennem mit arbejde fik jeg lov at lave nogle rigtig spændende projekter, men ofte oplevede jeg, at der inden for den offentlige ramme ikke var plads til eller ressourcer til de aktiviteter, jeg ville sætte i gang. Og det kunne jeg godt mærke frustrerede mig, når nu både forskning og samfundsbehov tilsiger, at vi skal arbejde mere med kreativitet, at vi skal arbejde mere praktisk, at vi skal bruge vores hænder mere og at vi skal lære vores børn at gribe noget og gøre noget ved det. Det var det, der drev mig til at skabe min egen virksomhed. Jeg ville prøve at se om det ikke kunne gøres bedre og anderledes. (Interview med Sieling)”

Som citatet demonstrerer, er Sieling drevet af en række værdier og visioner. Hun ser et pædagogisk potentiale i det kreative arbejde og hun ser også en pædagogisk profession, som ikke evner at tilbyde børnene tilstrækkelige muligheder. Med afsæt i sådanne værdier og visioner etablerer Sieling sin virksomhed, der bl.a. indeholder et kreativitetslaboratorie med en masse genbrugsmaterialer. Et sådant kreativitetslaboratorium kunne vanskeligt etableres i en normal daginstitution af pladsmæssige og ressourcemæssige årsager. Men med etableringen af Sielings laboratorium kan daginstitutionerne og skolerne komme på besøg hos Sieling og arbejde med et omfattende udvalg af materialer.

Case 2: Anita Nielsen

Anita Nielsen er oprindeligt uddannet pædagog og har mange års erfaringer fra pædagogisk praksis primært fra daginstitutionsområdet samt fra skole- og fritidspædagogikken. Gennem alle årene i praksis, har Nielsen haft en særlig interesse for at inddrage æstetiske læreprocesser og kunstneriske udtryksformer som pædagogiske drivkræfter i arbejdet med at skabe rum for fantasi, leg og kreativitet i mødet mellem børn, unge og pædagoger. Med udgangspunkt i sin egen virksomhed “Anita Nielsen Drama & Teater” er Nielsen, i dag, engageret i efteruddannelse og kursusvirksomhed for pædagoger og lærere rettet mod udviklingen af æstetiske og kreative læringsmiljøer i dagtilbud og folkeskoler. Desuden deltager hun i kunst og kultursamarbejder mellem kommuner, dagtilbud og kulturinstitutioner og arbejder samtidig med teaterforestillinger og dramaundervisning for og med børn og unge.

Nielsens særlige kompetencer og specialviden inden for arbejdet med dramapædagogik og æstetiske læreprocesser er bygget op af praksiserfaringer med at søsætte kreative projekter med børn og unge i den pædagogiske praksis gennem

mange år, inden hun i 2015 valgte at kaste sig ud i en selvstændig virksomhed som pædagogisk igangsætter. Udover erfaringerne fra praksis har hun også taget både en pædagogisk diplomuddannelse i drama- og teaterpædagogik, samt en masteruddannelse i teaterpædagogik.

Beslutningen om at forlade den offentlige sektor for at starte op selv, var for Nielsen begrundet i en oplevelse af, at nye målrationalle styringsformer, standardiserede evaluerings-teknologier og stigende dokumentationskrav gjorde det stadig vanskeligere at skabe rum for æstetisk fordybelse og kreativitet i den pædagogiske praksis. For Nielsen er det en vigtig motivation at være med til at fastholde og udvikle nye rum, hvor børn og unge får mulighed for at fordybe sig kreativt i inspirerende fælles oplevelser og skabende processer med afsæt i kunstneriske udtryksformer.

“Der findes mange flere talenter og ressourcer i vores børn og unge end dem, der lægges vægt på i Folkeskolen i dag. De æstetiske læreprocesser er fundamentalt vigtige for børn og unge, både i et dannelsesmæssigt og et uddannelsesmæssigt perspektiv. Det handler om at nære børns og unges nysgerrighed og livsglæde. Og det handler om vores forpligtelse til som samfund at sikre at alle børn og unge får styrket deres kreativitet, tro på sig selv og oplever at være værdifulde deltagere i skolernes læringsfællesskaber. Jeg arbejder med at skabe mennesker, der kan skabe. Vi bliver i øvrigt også meget gladere som voksne, når vi udfordrer læringsrummets forudsigelighed og tør gå nye didaktiske veje eller finder modet til at gå på opdagelse i drama, dans, musik eller maleri med en flok begejstrede børnehavebørn. (Interview med Nielsen)”

Case 3: Frank Suhr

Frank Suhr er uddannet pædagog og har en diplom i offentlig ledelse. Suhr er leder af et metal- og træværksted, beliggende i Præstø på Sydsjælland. Værkstedet er en del af Vordingborgs sociale virksomhed og er et tilbud for brugere med psykiske funktionsnedsættelser, der selv har ønsket tilbuddet som deres arbejdsplads. Brugere bliver set som ligeværdige medarbejdere. Suhr har udviklet en særlig tilgang til værkstedskulturen, hvor fokus på produktion ikke overskygger hensynet til borgernes forudsætninger og ønsker.

Suhr har haft forskellige beskæftigelser, før han besluttede sig for at arbejde inden for omsorgsområdet. Af personlige årsager valgte han at uddanne sig til pædagog, hvor han ønskede at kombinere sine snedker færdigheder med sin pædagoguddannelse, dette med henblik på at kunne arbejde kreativt med mennesker i udsatte positioner. Hans ønske blev til virkelighed, da han overtog ledelsen af træ- og metalværkstedet. Her har han skabt en værkstedskultur, hvor, som han siger, “ideerne kan få frit spil og blive ført ud i livet, gennem forskellige og fantasifulde former”. Hans projekt handler om at nytænke værkstedstilbuddet inden for social- og specialområdet, hvor tendensen ofte handler om at sætte borgere med psykiske funktionsnedsættelser til at udføre meningsløse produktionsprocesser, som minder mere om opbevaringssteder end om kreative miljøer.

Suhr fortæller, at pædagogisk praksis higer efter innovative ideer og entreprenørskab, der kan være med til at skabe forandring og udvikling. Han påpeger, at innovation sagtens kan finde sted inden for det etablerede system. Det kræver dog, at pædagoger tør gøre op med vanetænkning og kreativt og udfordre det *bestående* og det *selvfølgelige*. Suhr ser store muligheder i arbejdet med borgere i udsatte positioner. Han hæfter sig især ved, at mange af disse menneskers kunstneriske og kreative potentiale går til spilde, fordi de ikke få plads til udfoldelse.

Ildsjælenes anatomi

De tre beskrevne entreprenører er alle drevet af en mission, der retter sig mod at skabe bedre betingelser og muligheder for andre mennesker. Sieling er drevet af et ønske om at skabe mulighed for kreativitet og udvikling blandt unge mennesker og unge i udsatte positioner. Nielsen er optaget af at skabe mulighed for livsglæde og fordybelse for børn og unge i sociale fællesskaber. Og Suhr er optaget af at skabe mulighed for meningsfulde kreative aktiviteter blandt unge med udviklingshandicap. Således er de tre ildsjæle på hver deres måde motiveret af at kunne skabe en positiv forskel i verden. Hermed repræsenterer de tre nøglepersoner, en række karakteristika, som med afsæt i Basic Human Value Theory (Schwartz, 1992), kan placeres i dimissionen ”trancendens” eller ifølge Hein kan forstås som ”eksistentielle motivationsfaktorer” (Hein, 2013).

Alle ildsjæle har formået at skabe rammer omkring deres eget arbejde, der muliggør, at de kan bevare fokus på deres vision. Vejen dertil er dog forskellig. Sieling har tydeligvis valgt at blive selvstændig entreprenør, fordi hun ikke oplevede at kunne skabe tilstrækkelige kvalitetsfulde rammer om de kreative aktiviteter i det offentlige regi. Her ses en parallel til den arketype som Hein betegner ’primadonnaen’. Primadonnaen har ligeledes brug for specifikke rammer. I Heins analyser er løsningen, at lederen skærmer primadonnaen for praktik og økonomi, stiller de rette materialer til rådighed og lader primadonnaen fokusere på kvalitet og fordybelse. Sieling har ikke været tilbudt sådanne betingelser. Selvom Sieling har fået ”lov til at lave mange spændende projekter”, som hun udtrykker det, har hendes ønske om at opbygge og vedligeholde et kreativt værksted ikke været mulig. Derfor har Sielings løsning været at blive selvstændig entreprenør og dermed favne og tage ansvaret for praktikken, økonomien, organiseringen og de fysiske rammer. I den forstand afviger Sieling fra primadonnaen, fordi hun ikke skærmes men derimod skaber de nødvendige rammer for sig selv.

Nielsens biografiske historie kan associeres med Sielings i den forstand, at Nielsen ligeledes har fundet det vanskeligt at skabe rum for faglig fordybelse og kvalitet i det offentlige system. Nielsen peger i denne sammenhæng kritisk på målrationalle styringsformer, standardisering og dokumentationskrav, hvilket i Katrin Hjorts analyser kan anskues som et krydspres mellem en ”forvaltningsfornuft”, og en ”faglig fornuft”. Fra Nielsens perspektiv har sådanne forhold betydet, at hun valgte at blive selvstændig entreprenør. Til gengæld har Suhr lykkedes

med at skabe rammer om egne projekter og visioner inden for det offentlige og kan således betegnes som en intraprenør snarere end en entreprenør (Pinchot, 1985). Igen ses dog den afgørende forskel fra Heins arketyper, at Suhr skaber de praktiske rammer, der muliggør virkeliggørelse af hans pædagogiske visioner.

Udfordringer ved entreprenørlivet

De skitserede entreprenørielle dispositioner er ikke uden omkostninger. Sieling og Nilsen fortæller om den generelle økonomiske usikkerhed, livet som entreprenør indebærer. De fortæller om lange arbejdsdage. Og de fortæller om de mange administrative opgaver, der kan virke forstyrrende i forhold til det arbejde, som de brænder for: ”I starten troede jeg ikke, at det administrative ville fylde så meget. Men efterhånden blev jeg nødt til at afsætte en fast ugedag til de administrative opgaver. Det er ikke det sjoveste i verden. Men det skal jo gøres” (Interview med Sieling). Ligeledes indebærer livet som entreprenør prissætninger og forhandlinger, der kan virke ubehagelige eller fremmedartede i den pædagogiske verden: ”I starten var jeg bare glad for, at folk ville booke min virksomhed. Men nu bliver jeg jo også nødt til at forlange en rimelig pris for det arbejde, jeg udfører. Selvom det kan være svært, fordi jeg ved hvor økonomisk pressede institutionerne kan være” (interview med Sieling). Samme dilemma antydes af Nielsen: ”Det er vigtigt, at man ikke overbebyrder en eventuel skrøbelig virksomheds økonomi, som mange dagtilbudsvirksomheder har. Disse økonomiske aspekter kan tit nedtone engagementet og den indre pædagogiske ildsjæl (interview med Nielsen foretaget af studerende). Der anes her en konflikt mellem sociale/altruistiske idealer og kommercielle/markedsorienterede idealer, som kan relateres til dimissionen ”transcendes” overfor dimissionen ”selvforstærkning” (Schwartz, 1992). Denne konflikt forstærkes sandsynligvis yderligere af de traditioner og kulturer, der karakteriserer det pædagogiske felt, hvori generering af økonomisk profit til tider anses som direkte uforeneligt med pædagogiske værdier (se fx Halskov, 2018). For Suhr er sådanne konflikter ikke tilstede. Her er det alene administrative og logistiske forhold, der kan risikere at fjerne fokus fra arbejdet med at skabe et kreativt og innovativt pædagogisk miljø. Men under alle omstændigheder er der generelt tale om, at administration, praktik og økonomi kan udfordre ildsjælens mulighed for fordybelse i det rent faglige.

Entrepreneurskab og faglig fordybelse

Selvom ildsjælene således ikke er skærmet fra – og dermed også delvist forstyrret af – salg, økonomi og administration, har de entreprenante dispositioner tilsyneladende været med til at udvikle og fastholde deres faglige ekspertise. Nielsen har videreuddannet sig inden for drama-feltet. Sieling netværker med legeforskere, kreativitet forskere, nationale eksperter, fora, osv. I projektforsløbet har ildsjælens ekspertise været tydelig for både forskere og studerende. Interessant er det dog,

at forskere og studerende tilsyneladende har bemærket forskellige ting. Forskere har hæftet sig ved den almene pædagogiske ekspertise i samspil med den mere fagspecifikke ekspertise knyttet til drama og værkstedsarbejde såsom dramapædagogiske teknikker og værkstedsorienterede metoder. Heroverfor bemærker de studerende primært de almene pædagogiske metoder, såsom hvorledes ildsjælene formår at inkludere alle eller hvordan de formår at skabe et tillidsfuldt rum og fastholde et didaktisk overblik: "Vi var imponerede over hvordan Anita kunne inkludere alle og havde øje for at motivere alle til at deltage" (Uddrag fra studerendes opsamlende analyser af egne observationer fra Nielsens workshop).

At de studerende ikke i samme grad bemærker de fagspecifikke metoder kan skyldes flere forhold. Det kan skyldes, at de studerende er på en pædagoguddannelse og derfor er optaget af pædagogiske problemstillinger. Det kan ligeledes skyldes, at de studerende ikke har de fagspecifikke forudsætninger for at kunne vurdere kvaliteten af dette arbejde. Det kan også være, at de fagspecifikke kompetencer simpelthen ikke tolkes som 'pædagogiske' af de studerende. Alle de foreslåede forklaringer peger dog i retning af, at pædagoguddannelse er formet på en måde, hvor generiske pædagogiske tematikker vægtes højere end fagspecifikke spørgsmål såsom 'hvordan skaber man en teaterforestilling med kvalitet' eller 'hvordan bygger man en robot'?

Med baggrund i beskrivelsen af de tre ildsjæle synes perspektiverne i social entreprenørskab at rumme muligheder for fastholdelse af faglige specialister i en alternativ form og på nogle andre vilkår end den primadonna arketype, Hein beskriver. Fra ildsjæles perspektiv handler entreprenørskab om at favne ansvaret for praktik, økonomi, organisering og ressourcer og skaffe sig selv den nødvendige ramme og autonomi. I et professionsperspektiv repræsenterer de sociale entreprenører med egen virksomhed en gruppe af specialister, der kan indkøbes til særlige lejligheder, hvormed offentlige pædagogiske institutionernes krav om fleksibilitet og begrænsede omkostninger kan imødekommes. På denne måde kan uddannelse og profession delvist udliciterer faglig specialviden og kompetence. I et normativt perspektiv kan faren dog være, at både profession og uddannelse drænes for fagspecialister, faglokaler, værksteder og fagspecifikke traditioner. På pædagoguddannelsen er sådanne uheldige udviklingstendenser allerede dokumenteret (se artiklens første del). I den pædagogiske profession kan drages paralleller til den udvikling, der har pågået inden for læreprofessionen, hvor folkeskolens musikundervisning i nogle tilfælde er blevet outsourcet til kulturskoler/musikskoler. Følgforskning på sådanne initiativer peger på, at denne organisering kan resultere i undervisning med manglende kontinuerlighed og sammenhæng med skolens øvrige aktiviteter, særligt på de skoler hvor samarbejdet mellem folkeskole og musikskoler har været prioriteret lavt. Samtidig peger følgforskningen på, at musikskoler/kulturskoler kan bidrage med høj faglig kvalitet og specialviden (Chemi, 2017; Holst, 2018). Udlicitering af ekspertise synes derfor at rumme værdifulde potentialer, men ser samtidig ud til at kræve særlige organisationsformer, hvis sammenhæng og synergi skal sikres.

Konklusion

Undersøgelsen peger på, at de tre ildsjæle viderefører en række pædagogiske traditioner og værdier, samtidigt med at deres initiativer og arbejdsgange kan relateres til entreprenørskab og dermed en række værdier, der i højere grad tilhører den økonomiske sfære. På den ene side synes kaldstanken at være et væsentligt afsæt for de tre ildsjæle. Ligeledes synes det afgørende for dem, at skabe et frirum for faglig fordybelse og kvalitet, hvor de kan bestemme selv og virkeliggøre deres pædagogiske visioner. Således kan ildsjælene relateres til Heins primadonna arketype. På den anden side fylder det økonomiske og organisatoriske perspektiv relativt meget, hvilket gælder særligt for de to selvstændige entreprenører. I dette lys afviger de beskrevne ildsjæle fra Heins arketype.

Ildsjælens valg om at blive entreprenør kan ses som et resultat af aktuelle tendenser i profession og uddannelse. I uddannelse er fordybelsen og afskærmning problematisk, da uddannelsen favoriserer generiske akademisk kompetence og ofte er organiseret i større enheder med delvist ensretning til følge. I professionen betyder kvalitetssikring og standardisering og det 'afbrudte' eller 'flydende' arbejde, at der er mindre plads til faglig fordybelse, etablering af kontinuerlige værksteder, længerevarende forløb, m.m.

Social entreprenørskab repræsenterer en måde, hvormed den enkelte kan udvikle, kvalificere og fastholde egen faglighed. Således kan social entreprenørskab ses som en mulig løsning i forhold til at fastholde og udvikle specialiserede eksperter inden for det pædagogiske felt. Samtidig repræsenterer denne model en udlicitering af specialkompetencer, som kan komme til at dræne pædagoguddannelse og profession for undervisere og pædagoger med specialviden og specialkompetence.

Stor tak til de entreprenante ildsjæle samt de medvirkende pædagogstuderende fra Campus Slagelse, Campus Vordingborg og Campus Roskilde.

Udviklingsprojektet "pædagogiske ildsjæle og entreprenører" er støttet af Fonden for Entreprenørskab.

Litteratur

- Abildgaard, A. (2017). *Viljen til markedsgørelse: En dispositionel og diagnostisk beskrivelse af ureflekterede sandheder, subjektpositioner og mulig selvformation i offentlig-privat innovation*. Aalborg Universitetsforlag. Ph.d.-serien for Det Humanistiske Fakultet, Aalborg Universitet.
- Ajzen, I. (1991). The theory of planned behavior. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179–211.
- Andersen, P.Ø., Hjort, K., & Schmidt, L.S.K. (2008). *Dokumentation og evaluering mellem forvaltning og pædagogik*. København: Københavns Universitet
- Ahrenkiel, A. m. fl. (2012). *Daginstitutionsarbejde og pædagogiske faglighed*. Frederiksberg: Frydenlund
- Austin, J., Stevenson, H. & Wei-Skillern, J. (2006). Social and Commercial Entrepreneurship: Same, Different, or Both? *Entrepreneurship Theory and Practice*. 30(1), 1-22.

- Bayer, S. & Kristensen, J.E. (Red.) (2015). *Kald og kundskab: Brydninger i børnehavepædagogikken 1870 til 2015*. København: U Press.
- Bekendtgørelse om uddannelse af pædagoger (15. juni 1992).
- Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog BEK nr. 220 af 13/03/2007.
- Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som pædagog BEK nr. 211 af 06/03/2014
- Boysen, M.S.W. (2010). Musikfaget på pædagoguddannelsen. I: Nielsen, F.V. (Red.), *Musikfaget i undervisning og uddannelse: Status og perspektiv 2010* (s. 85-102). København: Aarhus Universitet.
- Boysen, M.S.W. (2015). The relationship between Creativity and Expertise. PhD thesis. Odense: Syddansk Universitet
- Boysen, M.S.W., Jansen, L. & Knage, M. (2018). To Share or Not to Share: A Study of Educational Dilemmas Regarding the Promotion of Creativity and Innovation in Entrepreneurship Education. *Scandinavian Journal of Educational Research*, DOI: 10.1080/00313831.2018.1531919.
- Boysen, M.S.W., Kampp, G. & Uddholm, M. (2020). Musikfaget på pædagoguddannelsen. I: Hølgersen, S. (Red.), *Musikfaget i undervisning og uddannelse: Status og perspektiv 2020*. København: Aarhus Universitet.
- Bryant, A. & Charmaz, K. (2007). Grounding Theory Research: Methods and Practices. I: Bryant, A. & Charmaz, K. (Red.), *The SAGE Handbook of Grounded Theory* (s. 31-57). Los Angeles: SAGE Publications.
- Charmaz, K. (2006): *Constructing Grounded Theory: A Practical Guide through Qualitative Analysis*. Thousand Oaks, California: SAGE.
- Chemi, T. (2017). Partnerskaber blandt kunstnere, kulturinstitutioner og skoler: Kulturens Laboratorium, (1. udg.). Aalborg: Aalborg Universitetsforlag. ExCITe-serien, Nr. 9
- Danske Professionshøjskoler (2019). *Fremtidens pædagoger - fremtidens pædagoguddannelse*. København: Danske Professionshøjskoler.
- Dees, J.G. & Anderson, B.B. (2006). Framing a Theory of Social Entrepreneurship: Building on two schools of Practise and Thought. I: Mosher-Williams, R. (Red.), *Research on Social Entrepreneurship: Understanding and Contributing to an Emerging Field* (s. 39-66). Indianapolis, IN: Association for Research on Nonprofit Organizations and Voluntary Action.
- Emerson, R.M., Fretz, R.I. & Shaw, L.L. (2011) *Writing Ethnographic Fieldnotes*. Chicago: University of Chicago Press.
- Ernø, S. (2018). *Rebelling Against Entrepreneurship Education - a Phonetic Approach*. PhD thesis. Aalborg: Aalborg Universitet.
- EVA-rapporten (2003): *Evaluering af pædagoguddannelsen*. Danmarks Evalueringsinstitut.
- Guvå, G. & Hylnader, I. (2003). *Grounded theory – et teorigererende forskningsperspektiv*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Halskov, L. (2018). *Anbragte børn er blevet en pengemaskine for private*. Politiken, 23. juni, 2018.
- Hein, H.H. (2009). Primadonnaen, Præstations-tripperen, Pragmatikeren...og Lønmodtageren, *Ledelse i dag, nr. 4*, april, 2009.
- Hein, H.H. (2012A) Gør plads til primadonnaerne. *VERA, nr. 61 (2012)*, 43-47.
- Hein, H.H. (2012B). Stepping into Character. Learning from Creative Work Processes in the Theater. I: Caust, J. (Red.), *Arts Leadership, International Case Studies*. Melbourne: Tilde University Press.
- Hein, H.H. (2013). *Primadonnaledelse: Når arbejdet er et kald*. København: Gyldendal.
- Hein, H.H. (2015). Vær typeantropolog i ledelsesarbejdet. *Unge Pædagoger, nr. 1, 2015*, 49-56.
- Hjort, K. (2005). Professionalisering af den offentlige sektor. Roskilde Universitetsforlag.
- Hjort, K. (2012). *Det affektive arbejde*. København: Samfundslitteratur.
- Holst, F. (2018). Musik og Værdi: Et udviklingsprojekt mellem Egedal Musikskole, Distriktsskole Ølstykke og Distriktsskole Ganløse. København: DPU, Aarhus Universitet.
- Hulgård, L. (1995). Den lokale ildsjæl og det polycentrerede samfund. *Politica, 27(1)*, 38-53.
- Illeris, K. (red) (2014): *Læring i konkurrencestaten. Kapløb eller bæredygtighed?* København: Samfundslitteratur.

- Jensen, A.F. (2009). *Projektsamfundet*. Aarhus Universitetsforlag.
- Kampmann, J. (2017). Det observationsbaserede interview. I: Kampmann, J., Rasmussen, K. & Warming, H. (Red.), *Interview med børn* (s. 95-108). København: Hans Reitzels Forlag.
- Brinkmann, S. & Kvale, S. (2009). *Interview: Introduktion til et håndværk* (2. udgave). København: Hans Reitzels Forlag.
- Kollerup, F. & Thorball, J. (2005). *Innovation for ildsjæle og vandbærere*. København: Børsens Forlag.
- Kruse, P., Wach, D., Costa, S. & Moriano, J.A. (2019). Values Matter, Don't They? - Combining Theory of Planned Behavior and Personal Values as Predictors of Social Entrepreneurial Intention. *Journal of Social Entrepreneurship*, 10(1), 55-83.
- Larsen, L.T. (2013). Guvernementalisering af velfærdsprofessionerne. *Dansk Sociologi*, 13(24).
- Newbert, S.L., Clark, K.D. & Quigley, N.R. (2018). The motivational drivers underlying for-profit venture creation: Comparing social and commercial entrepreneurs. *International Small Business Journal*, 36(2), 220-241.
- Pinchot, G. (1985). *Intrapreneuring*, New York: Harper & Row.
- Rasmussen, S.B. (2014). Potentialeledelse: Om strategisk ledelse i fagprofessionelle organisationer. København: Barlebo.
- Rambøll (2012). Evaluering af pædagoguddannelsen. Ministeriet for Forskning, Innovation og Videregående Uddannelser.
- Redaktion, F. (2019). Redaktionelt: Hvad uddannes pædagoger til – og hvordan?. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 3(1).
- Rothuizen, J.J. (2015). *På sporet af pædagogisk faglighed. Pædagoguddannelsens deltagelse i det pædagogiske projekt*. København: Aarhus Universitet, DPU.
- Rothuizen, J.J. (2016). Pædagogik og viden. I: Togsverd, L. & Rothuizen, J. J. (Red.), *pædagogiske ballader*. København: Samfundslitteratur.
- Rothuizen, J. & Togsverd, L. (2019). Pædagoguddannelsen mellem kultur, styring og pædagogik. *Forskning I Pædagogers Profession Og Uddannelse*, 3(1), 22.
- Schmidt, L.S.K. (2018). Professionshøjskolerne – spørgsmålet om videncirkulation og inddragelse af studerende. *Tidsskrift for professionsstudier*, 26, 54-61.
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the Content and Structure of Values: Theory and Empirical Tests in 20 Countries. I: Zanna, M. (Red.), *Advances in Experimental Psychology* (s. 1-65). New York: Academic Press.
- Sørensen, D. & Hutter, C. (2015). Eksperimenter som innovationskraft i uddannelsespraksis. *Gjallerhorn*, 21, 60-71.
- Sørensen, M.C. (2019). *Magien Ind i dagtilbuddet: Del 1*. BUPL
- Tuft, K. (2015). Pædagoguddannelsen. I: *Leksikon for det 21. århundrede*. Set d. 16-3-2020 på <https://www.leksikon.org/art.php?n=5218>